

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Aldony Cholewianki-Kruszyńskiej *Galeria Rodowa w Rezydencji Potockich w Łańcucie w latach 1822-1944*, Warszawa 2023, t. 1, cz. 1-2 ss. 312; t. 2, cz. 1-3, ss. 558, napisana w Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie na Wydziale Nauk Historycznych pod kierunkiem dr hab. prof. ucz. Anny Sylwii Czyż.

Bardzo dziękuję Wydziałowi Nauk Historycznych w Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie za powołanie mnie na recenzenta rozprawy doktorskiej Pani mgr Aldony Cholewianki-Kruszyńskiej. Wyrażam to podziękowanie tym bardziej, iż pochodzę z Podkarpacia, mieszkam kilkanaście kilometrów od Łańcuta i od lat szkolnych wielokrotnie zwiedzałem zamek i kompleks zamkowy, jednakże z tej pracy mogłem pozyskać bardzo wiele nowych informacji, co zapewne skłoni mnie do odwiedzenia Zamku Łańcuckiego w najbliższym czasie.

Portret i malarstwo portretowe stanowi źródło i podstawę wielopłaszczyznowych badań naukowych, a wśród nich badań *stricte* historycznych jak też niektórych jej nauk pomocniczych i coraz bardziej usamodzielniającej się biografistyki a w przypadku portretu świętych, hagiografii. Malarstwo portretowe w Polsce ukształtowało się na przełomie XV i XVI w. To właśnie malarstwu portretowemu, a po części także rzeźbie i płaskorzeźbie portretowej oraz w niewielkiej części fotografii portretowej, poświęcona jest przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska p. mgr Aldony Cholewianki-Kruszyńskiej *Galeria Rodowa w Rezydencji Potockich w Łańcucie w latach 1822-1944*. Z faktu, iż dysertacja powstała na Wydziale Nauk Historycznych wnioskuję, że Autorka traktuje galerię rodową Potockich w Łańcucie nie tylko jako ikonograficzny przedmiot badawczy, ale również jako materialne źródło poznania historycznego i w zakresie nauk pokrewnych historii.

1. Temat pracy

Tytuł rozprawy jest jasny i nie wymaga podtytułu czy dodatkowych wyjaśnień we wstępie. Przedmiot poznawczy jest precyzyjnie określony pod względem samego obiektu badawczego – galeria rodowa Potockich; pod względem lokalizacji – rezydencja Potockich w Łańcucie i pod względem czasowym – lata 1822-1944. Zasadniczo Autorka w treści pracy mieści się w czasie i przestrzeni sprecyzowanych w tytule. Mimo dokładnego zakreslenia ram czasowych Doktorantka we wstępie uzasadnia przyjęcie dat krańcowych – rok 1822 wiąże się z wydarzeniem przejścia całości zbiorów Izabelli Lubomirskiej przez Alfreda Potockiego i stworzenia przez niego galerii malarstwa, końcowa data (1944) wiąże się ze zbliżaniem się wojsk sowieckich do Łańcuta i ewakuowaniem zbiorów oraz innych nieruchomości przez ostatniego ordynata, Alfreda Romana Potockiego. Ramy te Autorka przekracza jedynie dla podania informacji o miejscu znajdowania się poszczególnych dzieł łańcuckiej sztuki portretowej po 1944 r., a uprzednio należącej do galerii rodowej Potockich „na Łańcucie”.

2. Struktura pracy

Recenzowana rozprawa zbudowana jest z ośmiu rozdziałów. Pierwszy rozdział zajmuje się genezą i dziejami rodu – wraz tablicą genealogiczną tych przedstawicieli rodu, którzy znaleźli się w galerii rodowej w Łańcucie – i rezydencji Potockich. W tymże też rozdziale Autorka wprowadza czytelnika w problematykę polskich galerii rodowych. Kolejne rozdziały 2-5 stanowią chronologiczną rekonstrukcję galerii, ujętą w ramy czasowe ordynacji czterech kolejnych ordynatów. Doktorantka przyjęła pewien schemat konstrukcji tych czterech rozdziałów. Pierwszym elementem każdego z nich jest podrozdział omawiający charakter i stan rezydencji łańcuckiej w okresie zarządzania ordynacją i zamkiem poszczególnych ordynatów, co miało związek także z lokalizacją i zasobem kolekcji. Kolejne podrozdziały dotyczą wzbogacania galerii o kolejne oryginalne i kopiowane wizerunki rodzinne ordynującego i jego żony oraz portretów innych osobistości, rozwiązań rozmieszczenia wizerunków i aranżację poszczególnych wnętrz, już istniejących oraz nowo pozyskiwanych, jak też ukazują ostateczny kształt galerii w okresie zarządzania zamkiem przez danego ordynata. Ostatni podrozdział stanowi analizę zawartości i stanu galerii w epoce każdego z ordynatów.

3. Merytoryczna ocena pracy

W rozprawie została zastosowana metoda analityczna. Analizę prowadzono konsekwentnie w całej rozprawie. Dokonanie tej analizy stanowi właściwą drogę do realizacji celów badawczych, jakimi były: rekonstrukcja zasobów galerii rodowej Potockich w Łańcucie w jej poszczególnych okresach historycznych w latach 1822-1944; przeprowadzenie procesu udowodniającego, że w zamku łańcuckim przez cały okres funkcjonowania w nim rezydencji hrabiów Potockich herbu Pilawa Srebrna istniała galeria rodowej o staropolskim charakterze; wprowadzenie do historii rezydencji Potockich w Łańcucie i jej zbiorów sztuki jako „galerii rodowej” kolekcji wizerunków posiadających nie tylko walory estetyczne, ale i przesłanie ideowe; szczegółowe odtworzenie dziejów i kształtu galerii rodowej Potockich w Łańcucie.

Doktorantce udało się zrealizować te cele dzięki solidnej bazie źródłowej, pozyskanej poprzez solidną a wręcz drobiazgową kwerendę archiwalną, muzealną i biblioteczną w Polsce, na Ukrainie, w Danii i w USA. W kraju Doktorantka przeprowadziła kwerendę naukową w: Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Narodowym w Krakowie, Archiwum Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, Archiwum Muzeum-Zamek w Łańcucie, w zasobach archiwalnych Biblioteki Narodowej Instytutu im. Ossolińskich we Wrocławiu i Biblioteki Seminarium Archidiecezjalnego w Gnieźnie a za granicą w Archiwum Thorvaldsens Museum w Kopenhadze oraz w zasobach archiwalnych przekazanych do Polski z zagranicy. Nadto Doktorantka przeprowadziła kwerendę w jednym archiwum prywatnym.

Główne wszak poszukiwania przeprowadzono w AGAD-zie, gdzie znajduje się część archiwum Potockich z Polskiego Instytutu Naukowego w Nowym Jorku, tzw. część mormońska przekazana z Uniwersytetu w Provo (USA) i zbiór PIASA. Dzięki kwerendom udało się odnaleźć dotąd

nieznane źródła, aczkolwiek nie powiązane z galerią, zmienić ich atrybucję i datację, ustalić pierwotory kopii i zidentyfikować kopie portretów łańcuckich, zakres kopiowania i przetwarzania pierwotory galerii łańcuckiej, w tym wzorów pochodzących z historycznych konterfektów. Badania archiwalne, głównie zasobów dotąd nieobjętych kwerendami w archiwach prywatnych dostarczyły materiału do historii galerii. Także badania szczątków roślinnych w szczelinach ram pozwoliły na bardziej dokładne poznanie dziejów poszczególnych portretów. Autorka rozprawy ustaliła relokacje portretów pomiędzy siedzibami Potockich i rodzin z nimi spokrewnionych. Zidentyfikowała „filie” galerii łańcuckiej we Lwowie, Pomorzanach i Antoninach, opisała i wydatowała dotąd nieznane prace remontowe i modernizacyjne wewnątrz galeryjnych, przede z przełomu XIX i XX w. i okresu międzywojennego. Doktorantka analizując nieznane lub nieprzebadane dotąd archiwalia, głównie korespondencję i historyczną ikonografię wewnątrz jako pierwsza w literaturze przedmiotu dokonała zestawienia chronologii i zakresu prac przeprowadzonych modernizacyjnych.

Po 1944 r. inwentarze łańcuckich archiwów zamkowych ruchomości zachowały się jedynie we fragmencie włączonego do zasobów AGAD archiwum rodowego pozostawionego w Łańcucie – inwentarze z czasów Izabelli Lubomirskiej, I ordynata Alfreda (1854-1855, 1862). W dostępnych archiwach państwowych i prywatnych brak inwentarzy z lat 1889-1915. Zachowane trzy inwentarze odnoszą się do czasów IV ordynata Alfreda Antoniego. Brak jest też ostatecznego inwentarza z czasów II ordynata oraz inwentarzy z lat 1889-1915, odnoszących się do czasów III ordynata. Nie zachowały się spisy testamentowe ruchomości II i III ordynata (poza małym passusem testamentu Romana Potockiego). Nie odnaleziono też inwentarzy w zasobach archiwum łańcuckiego przechowywanej w PIASA.

Nie wspomina natomiast Autorka dysertacji o kwerendzie w archiwach parafialnych, przede wszystkim w archiwum parafii łańcuckiej p.w. św. Stanisława B. i M. Do 1944 r. kolatorami licznych parafii w okolicy byli Potoccy z Łańcuta. W dekanacie leżajskim były to parafie: Giedlarowa, Sarzyna, Tarnawiec, Wola Zarczycka, Żołyńia; w dekanacie łańcuckim: Albigowa, Czarna, Handzlówka, Krzemienica, Łańcut, Wysoka Łańcucka, oraz dom zakonny sióstr służebniczek NMP Starowiejskich w Dąbrówkach; w dekanacie rzeszowskim: Krasne i Łąka. Być może – co zdarza się niekiedy – w archiwach parafialnych znajdują się jakieś informacje związane z problemem badawczym a w zakrystiach lub na plebaniach tych parafii kopie portretów fundatorów lub tzw. portrety wotywe.

Obok bazy źródłowej Doktorantka wykorzystwała źródła drukowane – 19 pozycji, katalogi aukcyjne – 6 pozycji i szeroką paletę literatury przedmiotu oraz literatury pomocniczej w języku polskim i w językach obcych – 218 pozycji a także jedna strona internetowa.

Na podstawie materiału archiwalnego i literatury Doktorantka wykazała, że galeria portretów w zamku łańcuckim stanowiła ostatnią wszechstronnie utrzymaną w konwencji staropolskiej galerię rodową. Mimo innowacji wprowadzanych przez kolejnych ordynatów zachowana została jej spójność zaprogramowana w chwili jej powstania, dzięki czemu stanowiła ona ciągłość przekazu historycznego na temat rodu Potockich „na Łańcucie”, co z powodzeniem udało się ukazać Autorce rozprawy.

4. Formalna strona dysertacji

Od strony formalnej praca została napisana zgodnie z wymogami i zasadami, przejrzystość i dobrym językiem. Zaletą dysertacji jest umiejętność Autorki stawiania pytań i hipotez oraz szukania na nie, metodą analizy i wnioskowania, odpowiedzi. Dzięki temu, w kilku przypadkach, udało się Doktorantce zweryfikować dotychczasowe ustalenia a także dokonać nowych rozstrzygnięć, nieobecnych dotąd w historiografii.

W pracy pojawiają się drobne potknięcia, głównie związane z tzw. literówkami. Są one łatwe do wyeliminowania podczas kolejnej korekty językowej. W wykazie skrótów brakuje niektórych skrótów stosowanych w rozprawie, np. PIASA. W bibliografii Autorka zasadniczo stosuje zapis autorów i tytułów stosując transliterację z alfabetów na bazie cyrylicy, pojawiają się jednak zapisy w wersji oryginalnej, włączone do bibliografii w łacińskim porządku alfabetycznym. Należało jednak sporządzić osobny spis w cyrylicy, ze względu na różny porządek alfabetyczny. Rozprawa nasycona jest ogromną ilością informacji związanych z opisem portretów znajdujących się w galerii, dzięki czemu czytelnik może wzbogacić swą wiedzę o liczne szczegóły a rozprawa będzie na długi czas stanowiła najpełniejsze kompendium wiedzy na temat łańcuckiej galerii. Dokładność w przeprowadzeniu kwerendy świadczy też o wielkim zaangażowaniu Doktorantki w realizację projektu badawczego. Zaleta ta dla czytelnika stanowi jednak niekiedy trudność w absorpcji tak wielkiego kwantumu informacji.

5. Końcowa ocena pracy

Rozprawa doktorska Pani mgr Aldony Cholewianki-Kruszyńskiej stanowi dojrzałe dzieło naukowe a Autorka wykazała się znajomością warsztatu naukowego i dużą erudycją. Ogromna praca kwerendalna wykonana przez Doktorantkę stanowi mocną podstawę merytorycznej wartości dysertacji. Niewątpliwie jest ona poważnym wkładem naukowym w odniesieniu do obrazu zbiorowego rodu Potockich – i osób związanych z tym rodem – na przestrzeni 222 lat oraz w zakresie ikonografii portretowej. Wzbogaca również dotychczasową wiedzę na temat organizacji staropolskiej galerii portretów. Z pełnym przekonaniem wnioskuję zatem do Wysokiej Rady Wydziału Nauk Historycznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego o dopuszczenie Pani mgr Aldony Cholewianki-Kruszyńskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Postuluję jednocześnie, by rozprawę tę opublikować w wersji naukowej, jak też w formie przewodnika dla zwiedzających galerię portretów rodu Potockich w Muzeum-Zamku w Łańcucie.

Rzeszów, dnia 6 lipca 2023 r.

Ks. Stanisław Nabywaniec